

2. Виноградская Л.И. Материалы по керамическому производству XVII — XVIII вв. на Полтавщине // ОДПАП: 3-й обл. наук.-практ. семінар: Тези доповідей. — Полтава, 1990. — С. 182 — 186.

3. Гольденберг Л.А. План города Полтавы 1722 г. Ивана Бишева // Города феодальной России. — Москва: Наука, 1966. — С. 425 — 427. — План.

4. Калашник Є.С. З матеріальної культури міста Полтава, XVII — XVIII ст. (за матеріалами 1992 р.) // Магістеріум. — Київ, 2009. — Археологічні студії. — Вип. 36. — С.66-69.

5. Мокляк В.О. Кераміка XVII — XVIII ст. з м. Полтави // ПАЗ. — Полтава: Полтавський літератор, 1993. — Ч.1. — С. 67-74.

6. Полтавська фортеця XVII — XVIII ст. // Полтавщина: Енциклопедичний довідник. — Київ, 1992. — С. 735 — 736.

7. Супруненко О.Б., Артем'єв А.В., Белько О.О., Коваленко О.В., Кулатова І.М. Звіт про охоронні дослідження в зоні реконструкції та спорудження нового корпусу Полтавського облуправління Національного банку України в 1988 — 1999 рр. (м. Полтава) // НА ЦОДПА. — Ф.е. — Спр. 211. — 71 арк.

8. Ткаченко О.М., Яремченко В.А. Звіт про наглядові охоронні дослідження пізньосередньовічних об'єктів у м. Полтава, по вул. Конституції, 13 у 2007 р. //НА ЦОДПА. — Ф. е. — Спр. 501. — 26 арк.

9. Ткаченко О.М., Яремченко В.А. Вивчення археологічних об'єктів козацького часу у Полтаві (за матеріалами досліджень 2007 р. по вул. Конституції, 13) // АЛІУ. — Полтава: Археологія, 2008. — № 1-2. — С. 110 — 116.

Марина Ягодинська (Тернопіль), директор
обласної інспекції охорони пам'яток історії та культури

Попередні результати археологічних досліджень у 2011 році на території замку XIV-XVII ст. в м. Тербовля, уроч. Замкова Гора Тернопільської області

У 2011 р. в м. Тербовля, в уроч. Замкова Гора, на території замку XIV-XVII ст. Тернопільською обласною інспекцією охорони пам'яток історії та культури проводились археологічні дослідження. Вивчалася центральна частина території замку, вільна від забудови, біля колодязя. Був розбитий розкоп площею 6х8 м (48 кв. м, з наступною прирізкою до квадратів В-3, Г-3), по осі Північ-Південь, з квадратами 2х2 м (Рис. 1). В східній частині розкопу виявлено траншею під фундаменти легкої конструкції, завал стін легкої конструкції XVII ст. та заглиблені в материк приміщення вищезгаданої конструкції, які мали напрям в сторону східної замкової стіни. Розміри і призначення легкої будівлі XVII ст. будуть визначені під час наступних досліджень. На дослідженій частині розкопу зафіксовано хорошу кучність фрагментованих залізних ядер, ядер-бомб, кам'яних ядер та багато цвяхів від покрівлі, з'єднувальних костилів від балок перекриття, що були знайдені під час розбору завалу стіни, а також велику кількість фрагментів кераміки XVII ст. В розвалі каміння стін знайдено чотири мідні литовські та коронні соліди (1661, 1663, 1664 років).

Руйнація будівель замку відбулася в результаті турецької осади Тербовлянського замку у 1675 р. турецькими військами під керівництвом великого візира Ібрагіма Шишмана. З цими ж подіями пов'язані поховання в північній частині двору замка, що були виявлені у 2002 р. [Ягодинська, Виногородська, 2002, 299].

Людські останки належали двом чоловікам 20–25 років, чоловікові 25-30 років, жінці 25-30 років [Мазур, Миська, 2007, 204]. В частині розкопу, що примикала до колодязя (кв. А-1), виявлено на глибину до 2 м зовнішні стіни колодязя, складені з великих тесаних кам'яних брил розмірами 60 x 80 см.

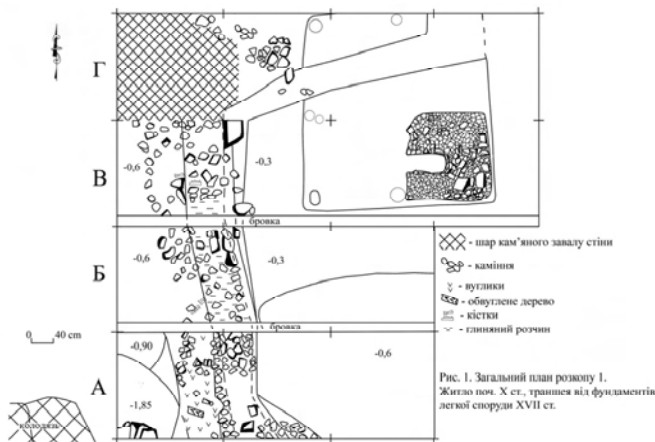
В західній частині розкопу (кв. А-3, Б-3), ближче до центру двору зафіксовано збережений культурний шар культури Луки Райковецької (VIII-IX ст.) та давньоруської культури (X, XI, XII-XIII ст.). Тут також були присутні окремі фрагменти кераміки трипільської культури, культури шнурової кераміки, висоцької культури та крем'яні відщепи і пластини, вироби з рогу.

В північно-західній частині розкопу (кв. В-3,4, Г-3,4) досліджено житло культури Лука Райковецька (остання фаза, кінець IX - поч. X ст.). В західному куті житла знаходилась типова пічка-кам'янка. Вздовж південної, східної та північної стін зафіксовані стовпові ямки від каркасно-стовпових конструкцій стін. В житлі знайдено фрагменти ліпних сковорідок, пательні, миски-сирниці, ранньогончарних горщиків з хвилястим орнаментом на тулубі.

У верхній частині профіля кв. В-4, на рівні 10 см від денної поверхні зафіксовані плити кам'яної вимостки двору.

Крім того була проведена зачистка культурного шару біля північної стіни та в південній частині замкової території. Біля північної стіни виявлена кам'яна конструкція, скоріш за все, кам'яна платформа під гармату.

В нижній частині південного профілю зафіксовано продовження слов'янського та давньоруського культурного шару, в якому виявлено кераміку XII-XIII ст. В цій частині території замку культурний шар IX-XIII ст. залягає значно нижче,

ніж в центра-льній частині замку. Вище цього культурного шару йдуть пізні культурні шари, що утворилися в результаті розчистки подвір'я замку від залишків руйнувань, пожеж, а також сміття.

В верхній частині профілю знайдено солід 1627 р. (Георг Вільгельм, князівство Брандербург – Прусія).

В результаті досліджень 2011 р. зафіксовані наступні нові археологічні дані:

- культурний шар дитинця зруйнований будівництвом стін лише по периметру замку, на незабудованій частині він збережений;

- наприкінці IX - на початку X ст. тут регулярно проживали носії слов'янської культури Луки Райковецької, свідченням чого є житло та потужний культурний шар;

- у XI – XIII ст. досліджувана територія теж була заселена;

- природний рельєф Замкової Гори не відповідає сучасному рельєфу – він був вирівняний в процесі життєдіяльності замку XIV-XVII ст.

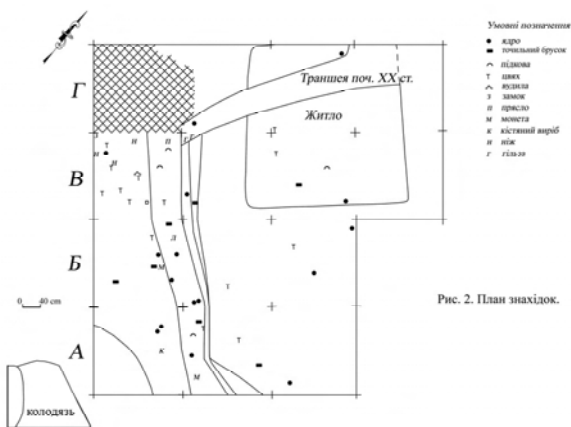

Рис. 2. План знахідок.

Література

1. Мазур О., Миська Р. Антропологічні прикмети жителя княжої Теревовлі // Археологічні дослідження Львівського університету. – Львів, 2007. – Вип. 10. – С. 200-209.

2. Ягодинська М., Виногородська Л. Археологічні дослідження в м. Теревовля Тернопільської області та його околиці у 2002 році // Археологічні відкриття в Україні в 2001-2002 рр. – Київ, 2003. – С. 299-302.

Микола Товкайло (Київ), старший науковий співробітник Інституту археології НАН України, кандидат історичних наук

Георгій Товкайло (Переяслав-Хмельницький), студент Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету ім. Григорія Сковороди

Нові матеріали XVII-XIX ст. з багатошарового поселення і могильника Гард на Південному Бузі

Починаючи з 2006 р. Миколаївська археологічна експедиція з року в рік проводить археологічні дослідження багатошарового поселення і могильника Гард, що знаходиться за 2,5 км на південний схід від села Богданівка Доманівського району Миколаївської області. Пам'ятка